

CHANT, Sylvia; McILWAINE, Cathy (2016)

Cities, slums and gender in the Global South. Towards a feminised urban future

Oxon: Routledge, 299 p.

ISBN 978-0-415-72164-6

«Trampes espacials de pobresa». Amb aquests termes es defineixen en aquest llibre els *slums*, els barris més pobres de les ciutats dels països del Sud, les àrees més marginades d'aquestes ciutats, els guetos, les colònies, els assentaments informals i les àrees periurbanes. En els *slums* hi ha una gran concentració de pobresa, sobrepoblació, inseguretat, manca d'accés a l'aigua, a la sanitat, a la propietat; poca formació, treball insegur, recursos econòmics limitats, dèficits d'alimentació... En aquest context, l'àmplia majoria de les ciutats del Sud esdevenen espais contestats, desiguals i conflictius, on les persones més pobres fan front a reptes sobre la seva seguretat, els seus drets i la plena ciutadania.

Les geògrafes britàniques Sylvia Chant i Cathy McIlwaine analitzen, des d'un enfocament interseccional, com viuen les dones en les àrees més pobres de les ciutats del Sud. Aquestes dones pateixen molt sovint pobresa extrema, viuen en habitatges molt poc consolidats amb serveis urbans deficitaris i tenen un accés limitat a feines assalariades. Cal tenir en compte que en les properes dècades les dones seran majoria en les àrees urbanes a causa tant de la migració del camp a la ciutat (especialment en regions on els homes han dominat tradicionalment els moviments de població) com de l'envel·liment de la població.

Malgrat que tradicionalment les ciutats han estat espais d'emancipació per a les dones, en alguns contextos les divisions de gènere i les restriccions de les dones són més pronunciades en àrees urbanes que en àrees rurals. Les dones pobres que viuen en comunitats urbanes en desavantatge o marginades són les que

tenen més risc de patir les pitjors desigualtats socioeconòmiques i de gènere. Les ciutats han estat fetes pels homes i per a ells i les dones han estat menys mòbils que ells, més vulnerables a la violència. En termes generals, les dones continuen en desavantatge en els rols i les relacions de gènere. D'aquesta manera, malgrat que les dones tenen un paper important a l'hora de contribuir a la provisió econòmica i a la millora de la qualitat de vida de les seves llars i les seves comunitats, s'observa una persistent menysvaloració dels seus esforços i treballs.

El prefaci del llibre l'escriu la catedràtica emèrita Caroline Moser, de la Universitat de Manchester, una reconeguda antropòloga social i urbana que fa més de quaranta anys que treballa en temes de desenvolupament urbà, pobresa i violència urbana. Moser no només va evidenciar la ceguesa de gènere en l'anàlisi urbana i la planificació en les ciutats del Sud (per exemple, en relació amb l'habitatge, els serveis, el transport i el treball), sinó que també les seves reflexions teòriques han donat eines útils per fer intervencions de gènere en ambients urbans. En la seva presentació es refereix a la necessitat de considerar l'espai de relació entre el gènere, la ciutat i els barris degradats (*gender-urban-slum interface*) per analitzar les interrelacions entre les diverses experiències de les dones i els diferents llocs i escales on tenen lloc (a la llar, al barri, a la ciutat o a la nació).

Les autores del llibre són Sylvia Chant, catedràtica del Departament de Geografia i Medi Ambient de la London School of Economics, i Cathy McIlwaine, catedràtica de Geografia de la Universitat de Londres. Ambdues tenen una llarga

trajectòria en les geografies del desenvolupament, la pobresa urbana i l'estudi de les desigualtats des d'una perspectiva de gènere. Les dues geògrafes han fet recerca en diverses parts del món, concretament a Costa Rica, Mèxic, les Filipines i Gàmbia, la primera autora, i a diversos països de l'Amèrica Llatina, del sud-est asiàtic i del sud d'Àfrica, la segona. Són, per tant, per la seva trajectòria acadèmica i la seva experiència, veus reconegudes en aquest camp de la geografia.

El llibre està dividit en deu capítols: els dos primers introductoris i el darrer el de les reflexions finals. Els set capítols restants analitzen la interrelació entre el gènere, allò urbà i els barris degradats amb un ventall ampli i interconnectat de temes que inclouen, entre d'altres, les divisions en l'economia urbana, les diferències de gènere en matèria de mobilitat i connectivitat, la governança urbana i la política. Vegem, a continuació, algunes de les principals temàtiques del llibre.

Un primer tema analitzat és el de l'habitatge. L'habitatge és important per consolidar les condicions econòmiques i és central per al benestar físic i social de les dones. És el lloc on creixen les criatures i es generen ingressos i un nexe per a xarxes socials de suport. L'habitatge pot ser un camí per sortir de la pobresa. Així, per exemple, quan les dones poden gaudir d'estabilitat a la llar i aportar tot el que consideren necessari, l'assistència a l'escola dels nens i nenes augmenta.

L'accés limitat de les dones a la propietat és un reflex no només de l'estatus socialment més baix de les dones caps de família, sinó també de l'existència d'unes pràctiques d'herència esbiaixades cap als homes, a més d'altres disparitats de gènere com l'accés limitat de les dones a feines estables, ingressos, finançament i crèdit. Les dones poden experimentar més sovint que els homes el que anomenen «sensellarisme ocult», és a dir, la possibilitat de patir condicions de vida

insegures i insalubres, així com també ambients domèstics abusius per la por de perdre un sostre.

Un altre tema se centra en els serveis d'aigua, sanejament i higiene, centrals per al benestar de les persones. Malgrat ser drets humans bàsics, les dones i les nenes que viuen en els *slums* no tenen garantit l'accés a aquests serveis o són molt deficitaris. La millora de l'accés no només pot millorar el seu benestar personal, el de les seves famílies i el de les seves comunitats, sinó que també és crucial per als seus drets i la igualtat de gènere. Així, per exemple, quan les dones i les nenes tenen la menstruació, la manca d'accés a productes sanitaris i els tabús socials i culturals al voltant d'aquesta provoquen impactes negatius sobre la seva educació, salut, dignitat i equitat de gènere.

Encara més, en alguns barris pobres del Sud, la defecació s'ha de fer en espais oberts com els rius o les vies del tren. Les dones i nenes són les que pateixen més atacs ens els lavabos perquè estan lluny de casa i hi van quan es fa fosc. La falta de serveis bàsics a les llars té un impacte negatiu en l'educació de les dones perquè necessiten més temps per anar a buscar aigua o trobar llocs segurs per anar al lavabo. S'observen, doncs, càrregues de temps desiguals des d'un punt de vista de gènere i, per tant, es donen limitacions perquè les dones puguin participar en totes les esferes de la vida urbana. La manca d'aquests serveis, doncs, compromet seriosament la seva dignitat i autoestima, i malmet el benestar de les dones, la seva salut emocional i física i la seva habilitat per contribuir al desenvolupament de la comunitat. El sanejament, més que cap altra qüestió de drets humans, evoca el concepte de la dignitat humana, la vulnerabilitat i la vergonya. Així, anar de ventre en llocs oberts o fer-ho en una bossa de plàstic és indigne i vergonyós i moltes dones i noies poden arribar a privar-se de menjar per minimitzar l'anada al lavabo, amb tots els problemes de salut

que això implica. Aquest fet no només és angoixant sinó que també té impacte en la salut de les persones pel que fa a la contaminació, especialment quan els rius proveeixen els recursos d'aigua per beure i banyar-se.

En aquestes àrees, a més, la sanitat pública és molt inadequada i hi ha greus problemes d'inaccessibilitat espacial per prevenir la diagnosi i el tractament. A causa d'una nutrició pobre, els sistemes immunitaris de les persones que viuen als *slums* són dèbils i, per aquesta raó, es corre més risc de patir malalties infeccioses com la tuberculosi o la SIDA. En relació amb la salut reproductiva, malgrat que s'han fet importants canvis a escala global, i especialment als països del Sud, envers el reconeixement dels drets reproductius i sexuals com a drets humans per assegurar que les dones tinguin control sobre els seus cossos, les dones que viuen als *slums* no sempre tenen aquests «luxes» i han de fer front a unes relacions sexuals insegures i forçades.

Les estructures patriarcales i les asimetries de gènere afavoreixen la violència de gènere. La pobresa i la desigualtat afecten la violència contra les dones, ja que aquestes, en comunitats de baixos ingressos, poden ser més vulnerables a ser forçades sexualment, i caminar per parts de la ciutat insegures i carrers mal il·luminats, esperar el transport públic en llocs insegurs i molt sovint utilitzar lavabos compartits ja és un risc per si mateix. I, paral·lelament, mentre que la mobilitat espacial de les dones es veu més limitada a causa de les responsabilitats domèstiques, la por i la sensació d'amenaça, els homes experimenten la ciutat amb una sensació de llibertat més gran.

Pel que fa al treball productiu, malgrat que en les darreres dècades les dones han augmentat la seva formació, els estereotips de gènere a les llars i a les feines con-

tinuen estructurant el tipus de treball que homes i dones fan, les condicions en què treballen i la seva remuneració. Les dones i les nenes que viuen als *slums* tenen molt limitat l'accés al capital humà, el treball decent i les oportunitats empresarials, i continuen sobrerrepresentades en les feines informals i més vulnerables.

Per tots aquests temes apuntats breument, el treball de Chant i McIlwaine resulta ser un llibre molt recomanat per a estudiants de geografia i geògrafs urbans i socials oberts a conèixer altres realitats com són les experiències de les dones als barris més pobres de les ciutats del Sud. No volem deixar de destacar, per la voluntat transformadora que això comporta, que les autores presenten, al llarg dels capítols, accions i reivindicacions quotidianes que grups de dones d'arreu del món porten a terme per lluitar per la millora de les condicions de vida de les persones als *slums*.

Finalment, volem destacar alguns aspectes de l'estructura i l'organització del llibre que ajuden a oferir un producte didàctic i molt atractiu: unes breus conclusions aclaridores al final de cada capítol; unes fotografies molt il·lustratives i pertinents fetes majoritàriament per les autores; un volum considerable de taules, esquemes i requadres explicatius d'estudis de casos d'arreu del món; i una llista molt extensa de bibliografia útil per aprofundir en el coneixement de les ciutats i els *slums* als països del Sud des d'una perspectiva de gènere.

Anna Ortiz Guitart

Universitat Autònoma de Barcelona

Departament de Geografia

anna.ortiz@uab.cat

<https://doi.org/10.5565/rev/dag.454>

